

134

14(A)(B)

(A) दशवर्णगोदानविधिः

Dasavarna Godana
vidhi

(B) विवाहकर्मपद्धतिः

Vivaha Karma Paddhati

134
14 (10)

अथ दशवर्षशौचविधिः

X

६० व०

९

+६

श्रीगणेशायनमः अथ वरगोदानविधिः एकादशे दयमः दशवं
रुदानफलमाहात्म्यम् भोगसौख्यप्रदाश्वेताधूमापापप्रणाशिनी पु
त्रप्रदाचक्रस्नान्नीलाधर्मेप्रवर्द्धिनी कपिलासर्वपापघ्नीनानावर्णा
चमोक्षदा २ मत्स्यपुराणे कपिलारोहिताश्वेताकृष्णापाताचधूसरा
पारलाहमवर्णाचनानावर्णाचपाण्डुरा ३ इति वर्णाः गवामङ्गुलि
युतिभुवनानि चतुर्दश तस्मात्तस्मै सुरवमेत्यादिहलोके परत्र च १ प्रा
सादयत्रसौवर्णाः शस्वन्लोपशेभिताः वराश्चाप्सरसायत्रतत्रगच्छन्ति
गोप्रदाः २ गोप्रदो नरकं नेति सर्वपापयुतो यदि विमानेनार्कवर्णान
दिविराजान्विराजते ३ अथ दानविधानम् तत्र प्रमतः श्वेतादानम्
ब्राह्मणोपवेशनम् कलपूजनपूर्वकं ब्राह्मणवरणम् गन्धपुष्पादिभि

१

स्नेह्य गोत्रादीनुच्चार्य्यथ्यासंभवद्व्यैः श्वेतादानार्थत्वा महं चरणे च
तोऽस्मीति वचनम् च तेन दीक्षामाप्नोति दीक्षया प्राप्नोति दक्षिणं दक्षिणया
अधामवाप्नोति अधया सत्यमाप्यते गवामङ्गेषु देवान्त्यमेत ॐ गोभ्यो
यज्ञाः प्रवर्तन्ते गोभ्यो देवाः समुत्थिताः गोभ्यो देवास्समुद्गर्गाः सवडङ्ग
पदक्रमाः १ शृङ्गमूलगवां नित्यं वृक्षविलसमास्थिता शृङ्गाग्रसं
वर्तीथानि स्थावरगणचराणि च २ शिरो मध्यमहो देवः सर्वभूतमयः
स्थितः ललाटग्रास्थिता देवी नाशा वंशे च यरामुखः ३ कम्बलाश्व
तरे नागो नाशा पुटसमाश्रितो कर्णधारश्चिना देवो चक्षुषोः शशिभा
स्फुरो ४ दन्ते युवायवस्सर्वे जिह्वायां वरुणा स्थितः सरंश्चती च हंका
रयमयद्वौ च गण्डयोः ५ आद्यमोश्चैव मध्ये द्वे ग्रावा यामिदं संस्थि

६० व०

२

निः रक्षासि कुक्षिदेशेषु साध्याश्चोरसि संस्थिताः ६ चतुष्पातस
कलो धर्मः स्वयं जंघासु संस्थितः खुरमध्ये युगन्धवोः खुरगेषु च
पन्नगाः ७ खुरगणां पाश्र्वे मागेषु सर्वेषु पसरसंस्थिताः रुद्राश्च
कादशेष्वेव सर्वसंधिषु ८ आशीतटस्थाः पीतरस्सामोला
मूलमाश्रिताः आदित्यश्चापसरोवलाः पिराडाभूतास्समाश्रिताः ९
साक्षाद्भुजाचगामूत्रे गामययमुनास्थिताः क्षीरसरस्वती चैव नर्मदा
दधिसंस्थिताः १० ब्रह्मरणां गुरुर्यासौ बह्विः सार्वभौमसंस्थितः त्रयं नो
स्त्रिंशच्च देवानां कोट्योरामसंस्थिताः ११ उदरे पृथिवी ज्ञेया स शैल
वनकानना चत्वारस्सागराः पूरणा गोपयो धरसंस्थिताः १२ एवं न्या
सविधिं कृत्वा गन्धाद्यैरपि पूजयेत् आवहान्ति तिमंत्रेण उद्धृत्य आघ

२

धीरिति १३ अयं गौरिति मंत्रेणात्रिः प्रकृत्य नमस्त्य च आव्रतनर्बल
 रणवृद्धवर्चसी जायता माशये रजन्यशर इव व्योति व्याधी महारथो जयतां
 दोग्धि धर्मे नुर्वीर्ये नानाशुः सप्तिपुरंधिर्यो वाजिस्मूरथेष्टाः समे यो युवास्त्य य
 जमानस्य वीरो जायतां निकामे निकामे पंज न्यो वेद्यतु फलवत्या न आ ययः
 पयंतां योगक्षेमा नः कल्पताम् अयं गोः पल्लिरक्तमीद सदन्मातरं प्रयत्स्वः व
 अथ प्रार्थना यालक्ष्मीः सर्वभूतानां मनस्येषु च या स्थिता धेनुरूपेण सा
 + वी देवमपापं व्यपोहतु १ विष्णोर्वदसि यालक्ष्मीः स्वाहा यजे विभावसाः स्व
 + सा देवी व धापितभ्यादा देवी मम पापं व्यपोहतु २ देह स्थितो रुद्राणीशंकरस्य या प्रिया
 + रक्षतु मे ३ सा देवी धेनुरूपेण मम पापं व्यपोहतु ३ यालक्ष्मीः लोकपालानां मयीणा
 अमहात्मनाम् नागानां मानवानां असौ देवीर्वदास्तु मे ४ मनूनां चतुर्दश
 धेनु

६० व०

३

नाश्वगंधर्वाप्सरसांतथा भूतानामनारूपेण सा देवीर्वरदास्तमे ५ इद्रा
नांतुयालक्ष्मी धेनु रूपेण संस्थिता धृतं वहनीयं ज्ञाथं मनपापं व्यपा
हतु ६ गावो ममाग्रतः सन्तु गावो मे संतु पृथतः गावो मे हृदये संतु गवामध्ये
वसाम्यहम् ७ गोपुरुषोदकेन नित्यतर्प्यं गोकुत्वा विशेषतर्प्यं गोकुत्वा
त तद्यथा तृप्यतां भगवान्वृक्षा विल्लुरुद्रा वुभावपि दत्तादिदेवतास्सर्वः
मम यस्सनकादयः १ विश्वदेवास्स दिग्पाला मरुतो वसवस्तथा रुद्रा
श्रुतिपुत्राश्च साध्याश्चैव मरुद्गणाः २ ग्रहनक्षत्रयोगाश्च राशयश्च प्रद
क्षमाः पुराणा चार्थेतरा चार्थे गन्धर्वाप्सरसास्तथा ३ नागांसरिद्रमा
भागास्तार्थानि जलदानदाः मनुष्याश्च पिशाचाश्च सुपर्णाः पशवोऽपि वि
त्ताः ४ दनुजादानवा देवा योगिनः सिद्धकिन्नराः विद्याधराश्चैव धियो

३

दिग्गजाः देवगायनाः ५ यज्ञाश्च देवपत्न्याश्च लोकपालाः सहानुगाः
अतिरुद्धः बलः श्रीमान् देवजाताश्च नारदः ६ असितो देवलो व्यासो
ये चान्येऽपि सत्तमाः त्रिविधा जन्तवस्सर्वे स्थावर जंगमावापि ७ ते स
र्वे तृप्तिमायां तु गोपुच्छेऽदकतर्प्येणैः पितृपक्षे च ये केचिद्ये केचिन्नातृप
क्षिकाः गुरुस्वसुरवधूना ये कुलेषु समुद्भवाः ८ ये चान्येऽस्तु प्रपिराडवे
पुत्रदारा चिवर्जिताः ते सर्वे तृप्तिमायां ति गोपुच्छेऽदकतर्प्येणैः १० मनो
मेतर्प्ययत इति मंत्रेणापि तर्प्येण कुर्यात् मनोमेतर्प्ययत वचं मेतर्प्ययत
प्राणं मेतर्प्ययत चक्षुर्मेतर्प्ययत आत्र मेतर्प्ययत आत्मानं मेतर्प्ययत पशुं मेत
र्प्ययत गणान् मेतर्प्ययत गणान् मेवन्त अग्नये त्वामहं वरुणो गददतु सोमो
ऽमृतं त्वमशीया युद्धं अस्मिन् वयोमहं प्रतिग्रहीत्रेऽहं हस्यतये त्वामहं व

द० व०

४

रुग्णाददातु सोऽस्तत्त्वगदात्ररुधिमयोमद्यम्यति गृहीत्रे यमयित्वा मद्यमवरु
ग्णाददातु सोऽस्तत्त्वमसीयहयोदात्ररुधिमयोमद्यम्यति गृहीत्रे अग्नयेत्वा म
द्यवरुग्णाददात्विति वरुस्यात्तम्भनमसीति गोपुच्छादकेऽपि वेताम् साम
पानेन तत्तुल्यदम्यतिभ्यांचतज्जलम् जलशायिन्तमस्तुभ्यां जले तु परि
कल्पयेत् १ ततो गन्धेन संयुक्तं स्नापयेद्दुग्धवारिणा इति गोपुच्छादक
तर्पणम् सौरभेयि सर्वहेतुपवित्रेषा पनोऽग्निं प्रति गृहीत्वा ध्वमे ग्रासं ग
स्यतां विलुवन्ति २ अथ दानम् पापं हरति विस्तोत्वं पापं हर जनार्दन स
र्वपापापनोदाय धेनुदानं करोम्यहम् ३ प्राक्षुरवागामवस्थाप्य पु
ज्यपुष्याक्षतैः शुभैः पत्न्या सहैव दाताऽपि प्राक्षुरवः अह्यान्वितः पात्रल
क्षणा संयुक्तः प्रतिग्राही उदक्षुरवः अथ सकल्पः अद्य हेत्यादि देशकलौ स्म

४

दिव्यधर्म त्वा गोरोम तुल्यै सहस्रपर्यन्ताक्षयस्वर्गलोकसुखं प्राप्तिकामः कुरुक्षेत्रं
आधिकरणं गुरुगुप्तादिवाकरसमदत्तस्वर्गभारसहस्रजनितपुराय फलं
प्राप्तिकामः इमां ह्यारिणां सवत्सां गां यथा लंकृतं वस्त्रद्वयसंयुतं मुक्ताला-
ङ्गुलभूषितामृगं धूमाल्पादिभिरर्चितां हेमतीलकभूषितां रुद्रदेवतां वस्त्रले-
कफलप्राप्तिकामः अमुकगोत्राय अमुकशर्मणो वस्त्ररण्यामृकवेदेकशा-
खाध्यायिने तुभ्यमहं संप्रदेदं धौरुवाद्दत्तवित्तिवृत्त्यात् कोदादितिकामस्तु
तिष्ठेत् कोदा कस्माद्दत्तकामोदाता कामायादात्तकामायादाता कामप्रतिग-
हता कामैत त गोदानप्रतिष्ठासिद्ध्यर्थं सुवर्गमग्निदेवतं अमुकगोत्राय
त्यादि तुभ्यमहं संप्रदेदं दत्तानन्तरं गावोऽग्रतः पठित्वा ततोऽभियेकतिलकौ
अन्यौभ्योऽपि दक्षिणां दद्यात् अथ धूमादानं परार्णदि पूर्वकम् अथ हे

कं

६० व०

५

क

पर
त्यादिरुहिका तुष्मिकपापक्षयकामश्वासपकुलनरकोद्धारणकामश्चोपक्षयो
इशतिथिश्चाहुफलप्राप्तिकामश्चायुःकामः श्रीकामोधनकामः प्रजाकामो
विद्याकामो सुखकामः यशस्कामश्च पितृलोकाक्षयस्वर्गकामनया इमां धू
मवर्णां गां सवसां पयस्विनीं शृङ्गं द्रव्यां सुवर्णालं कर्तारजभूयितां चतुश्च
रणं वस्त्रसंदत्तां कां श्योपदोहनीं विशुद्धचामरभूयिष्णुं चन्द्रनादि सुगं त
धैर्ल्लिप्तांतामृष्ट विहेमतिलकादिभिर्यथा लंकारैरलंकतां लवणारणं वस्थि
तां रुद्रदेवतां अर्मुगोत्रायेत्यादितुभ्यमहंसंपददे दानप्रतिष्ठा च गावो मम ग
तः सार्वतिपठनम् अथ कल्पादानम् वरणादिपूर्वत देशकालैरस्तत्वावैत
रणिं नदीं पूषशरणिं तवाहिनीं तर्तुकामनया असितपत्रद्वरधारमार्गतीक्ष्ण
तरणिं किरणतप्तवालुका धोरदर्शनश्वकाकोलूककीटप्रेतडाकिन्यादि

५

समस्तभयनामनरकदुःखं तर्तुकामनया इमां पयास्विनीमित्यादिसुदृष्टैव तां यम
देवतां वा अग्निलोकप्राप्तिकामनया अमुकगोत्रायेत्यादितुभ्यमहंसंप्रपदे
अथ गौरवर्णदानम् अघेहेत्यादिकुर्वरधनप्राप्तिकामः इमां गौरवर्णा
गोरुद्रदेवतां अमुकगोत्रायेत्यादितुभ्यमहंसंप्रपदेशेष्वं पूर्ववत् अथ रक्ता
दानम् अघेहेत्यादि कम्दप्याधिमादय्यप्राप्तिकामनया उर्वश्याद्यप्सरोग
रासेव्यमानविमानारोहणपूर्वकमुच्चैः श्रव अ राहणेन तैर सूर्यलोक
प्राप्तिकामः इमां रक्तांगो अमुकगोत्रायेत्यादि पूर्ववत् अथ पीतादानम् अ
घेहेत्यादि राजसूयाश्वमेधादि सर्वकतुपुरण्यफलप्राप्तिकामः पुष्यरादि
तीर्थगङ्गादिसिन्धुनिमज्जनजनितपुरण्यफलप्राप्तिकामः इमां पीतांगो
अमुकगोत्रायेत्यादि पूर्ववत् अथ कृत्वादानम् अघेहेत्यादि पुष्यकविमाना

क
श्व+

६०००

६

ज

+ पुरा
+ ज रा

रोहणपूर्वकाप्सरोगणगीयमानगंधर्वलोकप्राप्तिसुवर्गमय प्रसादनिर्वास
गोघृतक्षीरव्यञ्जनाकदुतिककयामान्नहारमधुरससमस्तभक्ष्यभोज्य
पयकपूरमिश्रितपयोदकतामूलपूगफूलसुगन्धस्वदिशदिभुक्तिकामोगुरु
तेलांगलेपनरत्नोज्ज्वलितकंकणतिलकाकेशसंस्कारसुवर्गशय्यापरिपयः
फेनसमुज्जलिततूलिकाकोमलगल्लुकाधारपूर्वकहेमानभरंभूषितास
नोकोकरुतस्याकांताप्राप्तिकोविल्लुलोकप्राप्तिकामः कससारवर्गांगां
अमुकगोत्रायेत्यापूर्ववत् अनीलादानम् अथहेत्यादि वैवस्वतदेवता
दियज्ञफलप्राप्तिकामः उमां नीलांगां अमुकगोत्रायेत्यादिपूर्ववत् अथव
हुवर्गादानम् अथहेत्यादि ब्रह्मविष्णुमहेश्वरसंदर्शनपूर्वकावच्छिन्न
सोमलोप्राप्तिकामः उमां गां बहुवर्गां अमुकगोत्रायेत्यादिपूर्ववत् अथकपि

रा
मा

लादानम् अथ हेत्यादि सुरेश्वरदक्षिणादिभोग उत्तरदिभागे श्रीमच्छरिहर
मूर्तिसन्निधौ कपिलारामतुल्यदिव्यवर्षसहस्रपय्यैतानवच्छिन्नस्वर्गलो
कप्राप्तिकामासप्तकुलनकोत्तारणकामः कच्छातिकच्छपाणकमहापा
णकचान्द्रायणसातनप्रजापत्यादिनारिवैव्रतफलप्राप्तिकामः पुष्करादिति ल
र्यगङ्गादिसरिन्निमज्जनफलाभिकामो दानातिदानफलप्राप्तिकामो व्रता
दिसर्वलोकनिवासकामश्च कपिलांगामिति पूर्ववत् कपिले सर्वदेवानां प्र
जनीयासीरहिणि सर्वतीर्थमयोयस्मादतः शान्तीं प्रयच्छमे १ इति प्रार्थ
ना शेषं पूर्ववत् अथ वृषभदानम् आदित्यपराणो यो ददात्यनङ्गुहं सुशीलं
शिवाहनम् उभयोः पार्श्वयोर्दत्त्वा धैत्र्योपानहमुत्तमम् १ शीलवेदाङ्गुसंयु
क्तदृष्टश्चेद्व्यधिजन्मने युवानमिद्विद्योपेतः तनङ्गुहश्च पूयपम् २ गवेन्द्रवा

६० व०
७

हृत्तरेन्द्रायस्वर्गशृंगमलंकृतं अथभंयेप्रयच्छन्निश्रोत्रियायद्विजन्मने
३ स्वर्गप्येरापिचीयतेचीयमानः पुनः पुनः याददातिद्वयंश्रवणं सर्व
लक्षणासंयुतं ४ कृत्वाकम्वलपर्व्यागंशरणासूत्रविचित्रितम् द्रव्यपद
विनिर्दिष्टप्यपीतवस्त्रविभूषितम् गोरीणाभ्यामन्नपूरीणाभ्यां द्विदोराणाभ्यां वि
श्रयतः प्रस्थश्चतुर्भिः कुडवैः प्रस्थाश्चत्वार आठकैः ६ आठकैस्तश्चतु
र्भिश्चदोराण्डित्यभिधीयते दानविधानम् सुगन्धिविविधमोदपुष्पचन्दन
चर्चितम् पर्व्यागोपरिस्थाप्यब्रह्मणायनिवेदयेत् १ स्वर्गशृङ्गैरौष्मस्वर
युवानं वसनान्वितम् अथभंशीलसंपन्नकम्वलेनविभूषितम् अथसं
कल्पः अष्टहेत्यादिशिवलोकप्राप्यनवार्द्धेऽन्नसुखफलप्राप्तिकामः सुगं
धिपुष्पादिभिश्चर्चितं सर्वरत्नालंकृतं करुणभरणंशरणासूत्रविचित्रितं पर्व्या

७

स्य ४

+स्व+३५
+ने+

राक्षसोपानत सान्नगोरीवासोभिः धादितं सुवर्गशब्दं शेषरवुरंधराद्य
चामरभूषितममुं यमं रुद्रदेवतं अनुकगोत्रायेत्यादितुभ्यमहं संप्रदे दान
प्रतिष्ठादद्यात् धर्मव्यस्यरूपेण जगन्दि कारक अष्टमूर्तिः प्रियो यस्मान्न
स्माच्छान्तिं प्रयच्छ मे १ यावदन्नस्याच्छरणसु त्रैवेन्द्रप यावत्कम्वले
राक्षसाश्च संख्यापत्रा हतस्य च धरादशब्दस्य या संख्याता वा स्वर्गमही
यते भुक्ता तु विपुलान्भोगान् चीयमानः पुनः ३ सर्वेष्वर्घ्यगुरोपेत
आर्योरागामहाकुले धनयुक्शोकरहितः पुत्रपौत्रादिसंवत्तः ४ पु
नस्तु धर्मशीलः स्याद्वर्त्तते भुवि मण्डले गोदानाज्जयति शिवपुरंधनुप
त्रप्रदानाद्देव्यर्घ्यहेमदानाद्भुजतिविधिपरं भरतीदानादाह्वयः ॥ इति द
शवर्गगोदानविधिः ॥ भद्रमासे शुक्लपक्षे तिथौ नवम्यां लिखितं नि

स्य संख्या

दम् सम्बन् १६४० ॥ १०००

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

~~134~~
~~14(A)~~

श्री गणेशाय नमः ले कर दीन ।

उपय विना हुकम पदार्थ

134

(बी) 11

१
२
श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ नमः ॐ साधुमवानास्तामिति प्रजापतिः कृषिः ब्रह्मा
देवतायजुः वराचने विनियोगः ॥ ॐ साधुमवानास्तामर्चयामो भवंतं ॥ ॐ अ
र्चय ॥ ॐ विष्टरो विष्टरो विष्टरः प्रतिगृह्यतां प्रतिगृह्यतामिव वर्षीस्मीत्याथर्वण
कृषिः विष्टरो देवता अनुष्टुप् छंदः उपविशानने विनियोगः ॥ ॐ वर्षीस्मि समा
ना नामुद्यतामिव सूर्यः ॥ इमं तममितिष्टामियामाकश्वाभिदासति ॥ इत्यनेन मं
त्रेन मभ्युपविशति ॥ ॐ पाद्यं पाद्यं पाद्यं प्रतिगृह्यतां प्रतिगृह्यतामि ॥ विराजो दो
होसीति प्रजापतिः कृषिः ॥ आपो देवतायजुः पादप्रक्षालनं जलग्रहणं विनियो
गः ॥ ॐ विराजो दोहोसी विराजो दोहो मशिमयि पाद्याये विराजो दोहोसीति द
क्षिणपादं प्रक्षाल्य पुनः वामपादं प्रक्षाल्यः ॥ अथ द्वितीयं विष्टरं ददाति ॥ व
र्षीस्मीति मंत्रेण चरणतले निदधाति ॥ ॐ अर्घ्यो अर्घ्यो अर्घ्यः प्रतिगृह्यतां १

ॐ ६ः

प्रतिगृह्णामि। अस्म्येति प्रजापति ऋषिः। आपो देवता यजुः। अर्धग्रहणे विनि-
योगः। ॐ आपस्य युष्मामिः सर्वान् कामान्नवाय वानीति निमनयं नमि मंत्रय-
ते समुद्रं वै तप्यर्चण ऋषिः। आपो देवतानुष्टुप् छंदः। अर्चामि मंत्रणे विनियोगः।
ॐ समुद्रं वः प्रहिणोमि स्वां योनिमभिगच्छतः। अरिष्टास्माकं वीरामापरासे चि-
मत्पयः। इति अर्घीदिकं भूमौ निषिंचेत्। ॐ आचमनीयमाचमनीयमाचमनीयं प्र-
तिगृह्यतां प्रतिगृह्णामि। अमागन्निति परमेष्ठी ऋषिः। आपो देवता बृहती छंदः।
आचमने विनियोगः। ॐ आमागन्नप्रशसास ६ स्तजवर्चसतन्मा कुरु प्रियं प्र-
जानामधिपतिं पशूनामरिष्टं तनूनां। स्मार्त्तमाचमनं करोति। अथ मधुप-
र्कः। दधि मधुघृतं कांस पात्रं अपरेण छादितं कांसापात्रं। ॐ मधुपर्क मधु-
पर्क मधुपर्कः। प्रतिगृह्यतां प्रतिगृह्णामि मित्रस्पत्वेति बृहस्पति ऋषिः म-

१ धुपर्कोदेवतायक्तः मधुपर्कोवेक्षणविनियोगः । ॐ मित्रस्पत्वाचक्षुषाप्रतीक्षे
देवस्पत्वेतिबृहस्पतिराङ्गिरसऋषिः सवितादेवतायजुः मधुपर्कग्रहणोवि
नियोगः । ॐ देवस्पत्वासवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्मो हस्ताभ्यां आ
ददे प्रतिगृह्णामि । नमश्पावेति प्रजापतिरुषिः सवितादेवतायजुः आत्वा
उने विनियोगः नमः स्वावास्यायान्तरशने च तत्राविद्धं तते निष्कंतामि ।
वारत्रयं अनामिकाभ्यांगुह्येनायन्मधुन इति कुत्सरुषिः मधुपर्कोदेवता
जगतीच्छंदः मधुपर्कप्राशने विनियोगः । ॐ जन्मधुनो मधव्यं परमं रूपं
मन्नाद्यं । तेनाहं मधुनो मधव्यो न परमेण रूपेणाद्येन । परमो मधव्यो नानादो
सानि । वारत्रयं प्राशयति । मधुवाता इति त्रिचस्पगोत्तमऋषिः । विष्टे देव
तागायत्रीच्छंदः । कूर्मीसने विनियोगः । ॐ मधुवाता इति त्रिचं । आचम्प २

प्राणास्मरति॥ **ओं वाङ्मा** आस्पेस्त उँ निसोर्मे प्राणेस्त उँ अक्षोर्मे चक्षु
स्त उँ कर्णयोर्मे श्रोत्रमस्त ॥ **ओं वाहो** र्मे बलमस्त उँ ऊर्वोर्मे उँ जी अस्त
अरिष्टानि मे दूनि तनूस्तन्वामे सहसेतु ॥ **अथ ऊ** शासंग्रहणं उँ गौर्गोर्मे
यजमानस्य प्रेषः मातारुद्राणामिति ब्रह्मा ऋषिः गोर्देवता त्रिष्टुप् छंदः ग
वामि मंत्रणे विनियोगः ॥ **ओं मा** तारुद्राणां दुहिता वसूनां स्वसादित्यानां
ममृतस्य नाभिः ॥ **प्र** णवो चं चिकि तुषे जनाय ॥ **मा** गामनागामदिति व
धिष्टममच ॥ **आ** मुष्यच ॥ **अ** मुकशर्म्मणि यजमानस्य च उभयोः पाप्महि
तः उत्सृजत एगान्पतु वरः अघेहेत्पादि धर्माथ्य कामाथं गौरी विवाह
यिष्ये ॥ **अथाग्निं** स्थापयेत् ॥ **आचार्य** स्य वरणां पादप्रक्षालनं तिलकं
अघेहेत्पादि पूर्वोक्ताय ॥ **अ** मुकगोत्रस्य ॥ **अ** मुकशर्म्माणां ब्राह्मणां

३

सं

अमुकं वेदैकं शारवाध्यायिने एभिश्चंदनाक्षतपूगीकृतद्रव्यैः विवाहक
 र्मनिमित्तकं त्वमाचार्यो भव ओं भवामि बृहस्पतैः ति अदर्व्यी अ
 रुहाधुमदिभाति कवु मज्जनेषु वदीदयच्च वसकृत प्रजात तदस्मात्क
 प्रविणंधो हि चित्रं ओं शुद्धायां भूमौ दर्मैः परिसमूहं नंगो मयोदके नोप
 लेपनं स्वादिरेण स्फेनोत्लेखनं हस्तेनोद्धरणं उदकेनाभ्युक्षणा एते पंच
 भूस्कारां कृत्वा यत्र यत्राग्नेस्त्वापनं तत्र तत्र क्रियंते यत्र तुः स्वस्नान
 स्थित एवास ध्याध्यानाग्नौ कर्म क्रियते तत्रैते क्रियंते ततो ग्नेस्त्वा
 पनं ततः कं न्यापिता वस्त्रचतुष्टयं संवरः प्रयच्छंति जरां ङ्कुछेति प्रजा
 पतिर्क्षिः वासो देवता त्रिष्टुप् चंदः वस्त्रपरिधाने विनियोगः आज
 रां ङ्कुछपरिधत्स्व वासो भव कृष्णीनाम निशस्ति पावा शतं च जीवास्ति श ३

रदः सुवच्चरियिच पुत्राननुसंव्ययस्वायुष्मतीदं परिधत्स्ववासः । अघ्योत्तरीयं यो
२ वा आकृतां मिति प्रजापतिऋषिः । वासो देवता त्रिष्टुप् छंदः उत्तरीयप
रिधाने विनियोगः । ओं जा अकृतं नवपंखा अतं न्वता वा देवीस्तं तून्त
मितो ततं घ । तात्स्वदेवी ज्ञमि संव्यवस्वायुष्मतीदं परिधत्स्ववासः
ततः स्वयं परिधत्ते । परिधास्यायित्पाथ्यर्चणऋषिः वासो देवता पंक्ति
दः वस्त्रपरिधाने विनियोगः । ओं परिधास्पेयशोधास्पेदीर्घायुत्वाय
जरदृष्टिरस्मि । शतं वजीवामिशरदः पुरुषिरायस्योषं ममि सव्यं विषे
। अघ्योत्तरीयं । यशसामेत्पाथ्यर्चऋषिः । त्रिंशोक्ता देवता पंक्ति छंदः
उत्तरीयपरिधायने विनियोगः । यशसामाद्यावाष्टयि वी यशसेंद्रावृह
स्पतिः । यशो भगश्च माविदधशो माप्रतिपद्यतां । स्मार्त्तमाचमनं करो

ति । अथ परस्परं । समं जे धामिति प्रेषः । समं जं त्वित्पाथ्यर्ध्वं ण कृषिः । त्रिं गो
 क्ता देवतानुष्टुप् चंदः । समं जने विनियोगः । ओं समं जंतु विश्वे देवाः । स
 मापो हृदयानिनौ । समातरिश्वासंधाता समुदेष्टि दधातुनौ । इत्यनेन मं
 त्रेण । अथ शारवोच्चारः । अमुकगोत्रस्य । अमुकप्रवरस्य । अमुकशर्म
 णः । प्रपौत्रस्य पौत्रस्य पुत्रस्य प्रयतपाणिः । शरणं प्रपद्ये स्वस्तिसंवादे
 स्वभयं नो वृद्धिः । इति वरपक्षे । अथ कंन्यापक्षे तु विशेषः । अमुकगो
 त्रस्य । अमुकप्रवरस्य । अमुकशर्मणः । प्रपौत्रीं पौत्रीं पुत्रीं प्रयतपा
 णिः । शरणं प्रपद्ये स्वस्तिसंवादे ह्वभयं नो वृद्धिः । अथ कंन्यादानं ।
 अद्येत्पादि अमुकगोत्राय । अमुकप्रवराय । अमुकशर्मणो वराय । अ
 मुकगोत्रान् । अमुकप्रवरान् । अमुकनाम्नीमिमां कंन्यां प्रजापति ४

देवता यथाशक्त्यालंकृतां पुराणैकशतगुणीकृत्योतिष्ठोमात्रिरात्रि
फलप्राप्तिकामः कन्यादानं फलप्राप्तिकामो वा भार्यात्वेन वराय उभयं
महंसंप्रददेते न श्रीयज्ञपुरुषोभारायणः प्रीणातु द्यौस्त्वाददातु षष्ठी
वित्वा प्रतिगृह्णातु कृतैतत्कन्यादानप्रतिष्ठासिध्यर्थ इमां गोरुद्रदेव
तां ते न श्रीयज्ञपुरुषो प्रजापतिः प्रीणातु हिरण्यमग्निदेवतां रजतं च
प्रदेवतां ताम्रपात्रं सूर्यदेवतां वस्त्रं बृहस्पतिदेवतं अश्वं सूर्य
देवतां महिषीयमदेवतं दासी प्रजापतिदेवतं वृषभं रुद्रदेवतं अनं
यथापरिमितं ते न श्रीयज्ञपुरुषं प्रजापतिः प्रीणातु कोदादिति श्रुतिं प
ठेत् अथ कुंभानां सासादनं कश्चित्प्राह्मणः जलपूर्णां कुंभं दक्षिण
त्किं धे कृत्वा मूर्द्धाभिषेकं पयंति च देवेषि मनसेत्पाथ दद्यात् ऋषिः त्रिंशो

क्तादेवतानुष्टुप्छंदः निष्कमणे विनियोगः अथ दैविमनसा हरं दिशो नुप
 वमानो वा हिरण्यपर्णं वैकर्षः सत्त्वामन्मनसां करोतु अथ सावित्री नाम
 ते गृह्णाति परस्परं समीक्षेयां अधोरचक्षुरित्पादीनां चतुर्ष्वप्रजाप
 ति ऋषिः कुमारदेवताद्यस्त्रिष्टुप्छंदः द्वितीयस्यानुष्टुप्छंदः तृतीय
 स्पचतुर्थस्पचत्रिष्टुप्छंदः समीक्षणे विनियोगः ॐ अधोरचक्षुर
 पतिष्पेधि शिवा पशुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः वीरसर्देयकामास्पोना
 रान्नो भवद्भिर्पदेशं चतुष्पदे सोमः प्रथमो विविदे गंधर्वा विविद उत्तरः
 तृतीयो अग्निश्चे पति स्तरीयस्ते मनुष्यजाः सोमो ददद्गंधर्वा यगं
 धर्वा इदं ददग्ने रयिं च पुत्रांश्चा दग्निर्मह्यमथो इमां सानः पूषा शि
 वतमामे रयस्व सान उरु राती विहरः यस्यामुशंतं प्रहरामसेयं

यस्यामुकामावहवोषनिविष्यै समुद्रेतस्मीसावित्रीइत्यादिकंचतुरोमा
त्रान्यमृतोवरः पवति पश्चादक्षिणग्नपूर्वासादितेत्तणपूतंकेवादक्षिणपा
देनाक्रम्योपविशतिवरःवरस्पदक्षिणतावधुतत्रवरोदेवतामिध्यानैक
रोति विवाहकर्मणाहंयत्मे तत्रप्रजापतिमिंद्रमग्निंसोममग्निंवायु
सूर्यमग्नीवरुणामग्निवरुणामग्निवरुणंसवितारंविष्मविश्वान्मरुतः
स्वर्कान्वरुणंमृतासाहमृतंधामानमग्निंगंधर्वमौषधीरप्सरसोमुदः
सहोहितंविश्वसामानंसूर्यगंधर्वमरीचीरप्सरसत्रायुवसःसुषुमां
सूर्यशमिश्वंद्रमागंधर्वनक्षत्राणपप्सरसोमेकुरीरिविरंविश्वव्यच
सेवांतंगंधर्वमापोप्सरसत्रुज्जुभुज्युः सुपर्णवज्रुंगंधर्वदक्षिणाप्सर
सस्तायाःप्रजापतिंविश्वकर्मणामनोगंधर्वस्तस्पक्रकसामान्य

६ परसएष्टीश्वित्तमाकृतमाकृतिं विज्ञातं विज्ञातिं मनश्चाराक्षरीर्दृशी
पौर्णमासं बृहत्तरं यन्तरं । प्रजापतिर्जीयनिद्राय । अग्निर्भूतानां मधिप
तिं मिन्द्रो ज्येष्ठानां मधिपतिं यमं दधि व्याधिपतिं वायुरन्तरिक्षस्याधिप
तिं सूर्यो दिवोधिपतिं । चंद्रमा संनक्षत्रानां मधिपतिं । बृहस्पतिर्ब्राह्मणो
धिपतिं मित्रः सत्यानां मधिपतिं । वरुणो वामधिपतिं । समुद्रः स्त्रोत्पा
नां मधिपतिं । अनाः साम्राज्यानां मधिपतिं । रुद्रः पशूनां मधिपतिं । त्वष्टा
रूपाणामधिपतिं । विष्णुः पर्वतानां मधिपतिं । मरुतो गणानां मधिपतिं ।
पितृन् पितामहान् परान् वरान् स्त । तांस्ततामहान् । अग्निमग्निम
ग्निवैवस्वतं मृत्फमाज्येनाहं यक्षेत् । अथ कन्या देवता मिध्याने
करोति । अर्घ्यमणमग्निमग्निमर्घ्यमणमग्निं । मंगं त्राजैरहं यक्षेत् ६

अथवरः प्रजापतिमाज्येनाग्निः स्विष्टकृतं च ज्येनां हंयते तत्ततो ब्र
ह्मोपवेशनादिचरुवर्षपर्व्युत्तणं तं कर्म कुर्यात् ब्राह्मणान्धारब्धः
आचार्यः अथ कुरु शर्कटिकाकरणं अग्नेर्दक्षिणतो ब्रह्मासनास्तरणं
तत्र ब्रह्मोपवेशनं ब्राह्मणं पादप्रक्षालनं तिलकं अघेहेत्यादि पूर्वी
कौयां अमुकगोत्रस्य अमुकशर्मणो अमुकयज्ञमानस्य अमुकगोत्रं अमुक
शर्मणो ब्राह्मणं अमुकवेदैकशाखाध्यायिने एभिश्चंदनाक्षतपूगीफलद्र
व्यैः विवाहकर्मनिमित्तं कंकताकृतावेक्षणं त्वं ब्रह्माभव ओं भवामि ब्र
ह्मयज्ञानं प्रथमं पुरस्तादिसीमतः सूरुचोवेन आवः सुबुध्पा उपमा अस्प
विष्टाः सतश्च बोनिमसतश्च विवः उत्तरत प्रणीतां सनं पश्चात्प्रणिताप
र्णं वारणमुदचमंतरिक्षस्पाउदकेन पूरयित्वा भूमौ निधाय आत्मन्

प्रणीयोत्तरतो ग्नेस्वापनं ईशानादिवर्हिषा प्रदक्षिणं अग्नेपरिस्तरणं अथ
 वेपात्रासादनं पवित्रच्छेदनानित्रीणां पवित्रे दो प्रोक्षणी पात्रं वारुणं
 आज्यस्वाती चरुस्वाती सममार्गकुशा उपयमन कुशास्त सप्त प्रभृतयः
 समिधास्तिस्त्रः प्रादेशमात्रः आरब्धिमात्रः स्कवः खादिरः आज्यं ब्रीहि
 तंडुलं पूर्णपात्रं दक्षिणा वरो वा पवित्रच्छेदनैः पवित्रकरणं प्रोक्षणी
 नां सेव्यहस्तकरणं दक्षिणेनोद्यंगणं ततो यथासादित पात्रणं मेकैक
 स्प प्रोक्षणी आज्यस्वाती प्रोक्षणी सममार्गकुशा प्रोक्षणी उपयमन
 कुशा प्रोक्षणी समिधः प्रोक्षणी तंडुलः प्रोक्षणी स्कव प्रोक्षणी प्रो
 क्षणीनां निधानं असंचरेत् आज्यस्वात्या माज्यनिर्वीपः चरुपा
 त्रेः प्रणीतो दकमांसि च तंडुल प्रक्षेपः आज्याधिष्ठानं ब्रह्म

धृत

य

लोचरोरधिद्वयोरुपरित्रीनिधायकुशद्वयसर्वाणि प्रंगुलीवेशइत्वादत्ति
एहस्तेन चेदनंतरं कुशानां मुत्तरतः क्षिपेत् प्रयणं स्वयमेव आज्यस्यो
त्तरतः पर्यग्निकर्णमुभयो इषच्छितेस्कवः प्रतपनं सम्मार्गं कुशौस्कवस
म्मांर्जुनं मूलैर्मूलंमध्येर्मध्यं अग्नेः चाग्रं पुनः प्रतपनी दक्षिणतो नि
धानं आज्योदासनं आज्ये त्यवनं आवेक्षणं अपद्रव्यनिरशनं उपय
मन कुशग्रहणं तिष्ठतशमिधात्वानं समिधाग्निं दुर्वस्पतधृतैर्बोध
यतातिथिः अस्मिन् हव्याजकरोत नूस्कसमिद्धाय शोष्ये प्रोक्षणी शो
षणपथ्युक्षणां पवित्रयोत्राणीतासु निधानं एषोहि देवः प्रदिशो नु
सर्वाः पूर्वोहि जातः स उगर्भे अतः स एव जातः स जनिष्यमाणः प्रत्य
हः नास्ति ष्टितिसर्वतो मुखः अथ दक्षिणां ज्यान्वा च स्वान प्रविष्टः

८ स्तुवेण जुहोति इति कृशकंडिका समाप्ता ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजाप-
 तये इन्द्राय स्वाहा इदं मित्राय अग्नये स्वाहा इदं मग्नये सोमाय स्वाहा इदं
 सोमाय इत्याज्यभागे अत्र कलश प्रतिष्ठा पूजा मनोज्योतिः अद्य हेत्या-
 दि एषोर्धः इदं पाद्यं इदं स्नानीयं इदं माचमनीयं गणानां त्वा न्धा श्रीश्वते
 अनया पूजा व्याहृतीनां प्रजापति ऋषिः अग्नि वायु सूर्यो देवता भू-
 भवि स्व रिति वागाय त्सुप्तिगनुष्टुप छंदाः ५ सिं प्राज्य होमे विनियोगः
 ॐ भूः स्वाहा इदं मग्नये ॐ भुवः स्वाहा इदं वायवे ॐ स्वः स्वाहा इदं
 सूर्याय त्वन्नो अग्न इति वामदेव ऋषिः आग्नीवरुणो देवता त्रि-
 शुष्टु छंदः त्रिपशो होमे विनियोगः ॐ त्वेन्नो अग्ने वरुणास्प वि द्वा द्वे-
 वस्पे हेतो अवशिष्टाय जिष्टो वक्नीतमः शोशुचानो विन्धा देषा ८

पात्रि

सि

मुमुग्धस्मत्स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्यां नमः सत्त्वं नो अग्नि इति वामदेव ऋषिः
अग्निदेवतां त्रिष्टुप् छंदः त्रिपशो होमे विनियोगः ॐ सत्त्वं नो अग्ने वमो
भवोतीने दिष्टो अस्पात्रष सोऽबुष्टो अवयह्वनो वरुणा रराणो वीहि
मृत्नी कः सहवोन एधि स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्यां अयाश्वाग्ने इति वा
मदेव ऋषिः अग्निदेवता त्रिष्टुप् छंदः सर्वा प्रायश्चित्तहोमे विनियोगः
ओं अयाश्वाग्ने स्पनमिशस्ती पा सप्तमित्वमया असि अयानो व
स्तं वहास्पयानो धोहि मे षज स्वाहा इदमग्नये वेतेशतमिति वाम
देव ऋषिः वरुणः सविता विष्मकः द्विष्ट्वे सुचं त्रु मरुतः स्वर्ची देवता त्रि
ष्टुप् छंदः सर्व प्रायश्चित्तहोमे विनियोगः ॐ वेतेशतं वरुणा वे सहस्रं
यज्ञी पाशा वितता महान्तं तेभिर्भिन्ना अद्य सवितोऽद्य विष्मकः द्विष्ट्वे मुं

आयेते
नमः

७
पादिसा ५
नमः
ये

चंतुमरुतः स्वर्काय स्वाहा इदं वरुणा य सवित्रे विष्मवे विश्वेभ्यो देवेभ्यो
रुद्रः स्वर्केभ्यः उदुत्तममिति श्रुतः शेषः कृषिः वरुणा देवता त्रिषु
पृच्छंदः पाशा न्मो के विनियोगः ॐ उदुत्तमं वरुणा पाशमस्मदवा
धमं विमध्यमं अथा अथा वपमादित्य व्रते तवानागसो अदितये स्या
मस्वाहा इदं वरुणा दितयो कृताषाड इति प्रजापतिः कृषि कृताषा
६ रुद्रतधामग्निगंधर्वी देवता यजुः होमे विनियोगः कृताषाड
रुद्रतधामाग्निगंधर्वः सन इदं ब्रह्म हतं पातु तस्मै स्वाहा धार
इदं मृतासां हे कृतधामो अग्ने गंधर्वाय पुनः कृताषाड इ
ति प्रजापतिः कृषि आषधयो फरसो मुदा देवता यजुः होमे
विनियोगः ॐ कृताषाड रुद्रतधामाग्निगंधर्वस्तस्मात्पधयो

पुनरसौमुदो नामताम्पः स्वाहा इदमोषधिम्पोपुनरोम्पोमुम्पोः सट्
हितैति प्रजापतिऋषिः स० ॥ हितो विष्वसामासूर्यो गंधर्वो देवताय
जुः होमे विनियोगः ॐ स० हितो विष्वसामासूर्यो गंधर्वः स न इदं ब्र
ह्म क्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा वाट् इदं स० हिताय विष्वसाम्ने सूर्याय
गंधर्वाय पुनः सट् हितैति प्रजापतिऋषिः म० रीचयो पुनरस आ
युवो देवताय जुः होमे विनियोगः ॐ स० हितो विष्वसामासूर्यो
गंधर्वस्तस्मै मरीचयो पुनरस आयुवो नामोम्पो स्वाहा इदमरीचि त
म्पोपुनरोस्प आयुम्पः सुषुमा इति प्रजापतिऋषिः सुषुमा सूर्य
रस्मिश्चंद्रमा गंधर्वो देवताय जुः होमे विनियोगः ॐ सुषुमाः
सूर्यरस्मिश्चंद्रमा गंधर्वः स न इदं ब्रह्म क्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा वाट्

इदं सुषुमागय सर्वरश्मये चंद्रमसे गंधर्वीय पुनः सुषुमा इति प्रजा
 पति ऋषिः नक्षत्राभ्यस्परसोमे कुर्यो देवता यजुः होमे विनियोगः
 नक्षत्राभ्यः सुषुमा रश्मिभ्यः इदं मागंधर्वस्तस्य नक्षत्राभ्यस्परसोमे कुर्यो नामताभ्यः
 स्वाहा इदं नक्षत्राभ्यस्परसोमे कुर्यो भ्यः इषिर इति प्रजापति ऋषिः इषिरो विश्वव्यच संवा
 तो गंधर्वो देवता यजुः होमे विनियोगः ॐ इषिरो विश्वव्यच संवा तो गंधर्वो स न इदं ब्रह्म
 त्रं पातु तस्मै स्वाहा वाट् इदं इषिरो विश्वव्यच संवा तं गंधर्वीय पुनः इषिर इति प्रजापति
 ऋषिः आपो स्परसु देवता यजुः होमे विनियोगः इषिरो विश्वव्यच संवा तो गंध
 र्वस्तस्यापो स्परसु देवता यजुः स्वाहा इदं मुञ्जो सरोभ्यः जुगर्भ्यः भुज्युरिति
 प्रपति ऋषिः भुज्युः सुपर्णाय तो गंधर्वो देवता यजुः होमे विनियोगः ॐ भुज्यु सुप
 र्णाय तो गंधर्वः स न इदं ब्रह्म त्रं पातु तस्मै स्वाहा वाट् इदं भुज्यु वे सुपर्णाय यज्ञि

यायगंधर्वाय पुनः भुज्युरिति प्रजापतिरुषिः दक्षिणाक्षरसस्तावदेवताय जुहो
मेविनियोगः ॥ ॐ भुज्युः सुपर्णा बक्षोगंधर्वस्तस्य दक्षिणाक्षरसस्तावानाममताभ्यः
स्वाहा ॥ इदं दक्षिणाभ्योऽक्षरोभ्यस्तावभ्यः ॥ प्रजापतिरिति प्रजापतिरुषिः प्रजापति
विश्वकर्म्मामनागंधर्वाः सन इदं ब्रह्माक्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा वाट् ॥ इदं प्रजापतिविश्व
कर्म्मणे मनोगंधर्वाय पुनः प्रजापतिमिति प्रजापतिरुषिः ॥ क्स्वामान्यप्सरस एषु यो दे
वताय जुहो मेविनियोगः ॥ ओं प्रजापतिविश्वकर्म्मामनागंधर्वस्तस्य ॥ क्स्वामान्यप्सर
स एषु यो नमताभ्यः स्वाहा ॥ इदं क्स्वामेभ्योऽक्षरोभ्य एषु भ्यः ॥ अथ जया होमः ॥ चित्तं
चेति परमेष्ठिरुषिः चित्तदेवताय जुहो मेविनियोगः ॥ ओं चित्तं च स्वाहा इदं चित्ताय ॥ चि
त्तिश्चेति परमेष्ठिरुषिः चित्तिदेवताय जुहो मेविनियोगः ॥ ॐ चित्तिश्च स्वाहा इदं चित्तो
आकृतं चेति परमेष्ठिरुषिः आकृतदेवताय जुहो मेविनियोगः ॥ ॐ आकृतं च स्वाहा

इदमाकूताय। आकूतिश्चेति परमेष्ठी ऋषिः। आकूतिर्देवतायजुः होमे विनियोगः॥ ॐ
 आकूतिश्च स्वाहा॥ इदमाकूत्ये॥ विज्ञातं चेति परमेष्ठी ऋषिः। विज्ञातं देवतायजुः होमे वि
 नियोगः॥ ॐ विज्ञातं च स्वाहा॥ इदं विज्ञाताय॥ मनश्चेति परमेष्ठी ऋषिः। मनो देवतायजुः होमे वि
 नियोगः॥ ॐ मनश्च स्वाहा॥ इदं मनसो॥ शक्वरीश्चेति परमेष्ठी ऋषिः। शक्वरी देवतायजुः होमे वि
 नियोगः॥ ॐ शक्वरीश्च स्वाहा॥ इदं शक्वरीभ्यः॥ दर्शश्चेति परमेष्ठी ऋषिः। दर्श देवतायजुः
 होमे विनियोगः॥ ॐ दर्शश्च स्वाहा॥ इदं दर्शभ्यः॥ पौर्णमासं चेति परमेष्ठी ऋषिः। पौर्णमा
 स देवतायजुः होमे विनियोगः॥ ॐ पौर्णमासं च स्वाहा॥ इदं पौर्णमासाय॥ बृहश्चेति प
 रमेष्ठी ऋषिः। बृह देवतायजुः होमे विनियोगः॥ ॐ बृहश्च स्वाहा॥ इदं बृहतो रथं तं रं चेति परमे
 ष्ठी ऋषिः। रथं तं रं देवतायजुः होमे विनियोगः॥ ॐ रथं तं रं च स्वाहा॥ इदं रथं तं राय॥ प्रजाप
 तिरिति परमेष्ठी ऋषिः। प्रजापतिर्जायनिद्रो देवतायजुः होमे विनियोगः॥ ॐ प्रजापतिर्जाया

निद्राय वृक्षे प्रायश्च दुःप्रतनाजयेषु तस्मै विराः समनमतसर्वः स उग्रः स इह मोक्ष भूव स्वाहा ॥ इ
दं प्रजापतिर्जाय निद्राय ॥ अग्निर्भूतानामिति प्रजापति ऋषिः ॥ अग्निर्भूतानामधिपतिर्देवता
त्रिष्टुप् छंदः होमे विनियोगः ॥ ॐ अग्निर्भूतानामधिपतिः समावत्वास्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् क्षत्रे
स्यामाशिषस्यापु रोधायामस्मिन् कर्मण्यस्या देवहृत्या ॐ स्वाहा ॥ इदमग्नये भूतानामधिपतये
ति इन्द्रो ज्येष्ठानामधिपतिर्मि प्रजापति ऋषिः इन्द्रो ज्येष्ठानामधिपतिर्देवता त्रिष्टुप् छंदः होमे विनियो
गः ॥ ॐ इन्द्रो ज्येष्ठानामधिपतिः समावत्वास्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् क्षत्रे स्यामाशिषस्यापु रोधायाम
स्मिन् कर्मण्यस्या देवहृत्या ॐ स्वाहा ॥ इदमिन्द्राय ज्येष्ठानामधिपतये ॥ यमः पृथिव्या इति प्रजा
पति ऋषिः यमः पृथिव्याधिपतिर्देवता त्रिष्टुप् छंदः होमे विनियोगः ॥ ॐ यमः पृथिव्याधिपति
समावत्वास्मिन् ॥ इदं यमाय पृथिव्याधिपतये ॥ वायुरिति प्रजापति ऋषिः वायुरंत रिक्षस्या
धिपतिर्देवता त्रिष्टुप् छंदः होमे विनियोगः ॥ ॐ वायुरंत रिक्षस्याधिपतिः समावत्वास्मिन् ॥ इ

देवाय वेतारि स्याधिपतये ॥ सूर्य इति प्रजापति ऋषिः सूर्यो दिवोधिपतिर्देवता त्रिष्टुप् छंदः
 होमे विनियोगः ॥ ओं सूर्यो दिवोधिपतिः समावत्वस्मिन् ॥ इदं सूर्याय दिवोधिपतये चंद्रमा
 इति प्रजापति ऋषिः चंद्रमानक्षत्राणामधिपतिर्देवता त्रिष्टुप् छंदः ॥ होमे विनियोगः ॥
 ॐ चंद्रमानक्षत्राणामधिपतिः समावत्वस्मिन् ॥ इदं चंद्रमसे नक्षत्राणामधिपतये ॥ रु
 हस्पतिरिति प्रजापति ऋषिः बृहस्पतिर्देवता त्रिष्टुप् छंदः होमे विनियोगः ॥ ॐ बृहस्पति
 ब्राह्मणे धियातिः समावत्वस्मिन् ॥ इदं बृहस्पतये ब्राह्मणे धिपतये मित्रः सत्यानामि
 ति प्रजापति ऋषिः मित्रः सत्यानामधिपतिर्देवता त्रिष्टुप् छंदः होमे विनियोगः ॥ ॐ मि
 त्रसत्यानामधिपतिः समावत्वस्मिन् ॥ इदं मित्राय सत्यानामधिपतये वरुणोपायमिति
 प्रजापति ऋषिः वरुणोपायमधिपतिर्देवता त्रिष्टुप् छंदः होमे विनियोगः ॥ ॐ वरुणोपा
 यमधिपतिः समावत्वस्मिन् ॥ इदं वरुणाय आपामधिपतये ॥ समुद्र इति प्रजापति ऋषिः

समुद्रः स्रोत्यानामधिपतिर्देवतात्रिष्टुप्छंदः होमेविनियोगः ॥ ॐ समुद्रः स्रोत्यानामधि
पतिः समावत्वस्मिन् इदं समुद्राय स्रोत्यानामधिपतये ॥ अन्नोऽसाम्राज्यानामिति
प्रजापतिरुषिः ॥ अन्नोऽसाम्राज्यानामधिपतिर्देवतात्रिष्टुप्छंदः होमेविनियोगः ॥ ओं
अन्नोऽसाम्राज्यानामधिपतित्येमावत्वस्मिन् इदं मान्नाय साम्राज्यानामधिपतये सो
मोषधीनामिति प्रजापतिरुषिः सोमोषधीनामधिपतिर्देवतात्रिष्टुप्छंदः होमेविनि
योगः ॥ ओं सोमोषधीनामधिपतिस्मावत्वस्मिन् इदं सोमोषधीनामधिपतये सविता
प्रसवानामिति प्रजापतिरुषिः सविता प्रसवानामधिपतिर्देवतात्रिष्टुप्छंदः होमेविनि
योगः ॥ सविता प्रसवानामधिपतिः समावत्वस्मिन् इदं सवित्रे प्रसवानामधिपतये ॥ रुद्रः
पशूनामिति प्रजापतिरुषिः रुद्रपशूनामधिपतिर्देवतात्रिष्टुप्छंदः होमेविनियोगः ॥ ओं रु
द्रः पशूनामधिपतिः समावत्वस्मिन् इदं रुद्राय पशूनामधिपतये उदकस्पर्शनां त्वष्टारूपा

॥१३॥

णामिति प्रजापति ऋषिः त्वष्टा रूपाणामधिपतिः समावत्स्मिन् । इदं त्वष्टे रूपाणामधि
पतये । विस्रुः पर्वतानामिति प्रजापति ऋषिः विस्रुः पर्वतानामधिपतिः समावत्स्मिन् । इ
दं विस्रुवे पर्वतानामधिपतये । मरुतोगणानामिति प्रजापति ऋषिः मरुतोगणा
नामधिपतिर्देवता त्रिष्टुपूछंदः होमे विनियोगः ॥ ॐ मरुतोगणानामधिपतये स
मावित्स्मिन् । इदं मरुद्गणानामधिपतिभ्यः पितर इति प्रजापति ऋषिः पितरः
पितरः पितामहाः परे वरे ततास्ततामहा देवता त्रिष्टुपूछंदः होमे विनियोगः ॥ ॐ पित
रः पितामहाः परे वरे ततास्ततास्ततामहा । इह भावत्स्मिन् ब्रह्मन् । इदं पितृभ्यः पिता
महेभ्यः परेभ्यो वरेभ्यः स्तेभ्यस्ततामहेभ्यः उदकः स्पृशन् । अग्निरैत्ति प्रजापति ऋ
षिः अग्निर्देवता त्रिष्टुपूछंदः होमे विनियोगः ॥ ॐ अग्निरैत्ति प्रथमे देवतानां
सोस्ये प्रज्ञा मुंचंतु मृत्कपाशात् । तदयद् राजा वरुणो नुमन्यतां यथायद् स्त्री पौत्र

॥१३॥

मघेत्तरोदात्त्वाहा॥ इदमग्नये॥ इमामग्निरिति प्रजापति ऋषिः॥ अग्निर्देवता त्रिष्टुप् छंदः॥
 होमे विनियोगः॥ ओं इमामग्निस्त्रायतां गार्हपत्यः प्रजामस्येन यतु दीर्घमायुः॥ अशुभयो
 पस्थ्या जीवतामस्तु॥ मातापोत्रमानंदमभिविबुध्यतामियं॥ स्वाहा॥ इदमग्नये॥ स्वस्ति
 न इति प्रजापति ऋषिः॥ अग्निर्देवता त्रिष्टुप् छंदः॥ होमे विनियोगः॥ ॐ स्वस्ति नो गेदिवापृ
 थिव्या विश्वानि धेह्यथा यजत्रा॥ यदस्यो मा हि ज्ञातं प्रशस्तं तदस्मात्सुद्राविण्धो हि चित्र
 दः॥ स्वाहा॥ इदमग्नये॥ सुगन्तिरिति प्रजापति ऋषिः॥ वेवस्वतो देवता त्रिष्टुप् छंदः॥ होमे विनि
 योगः॥ ओं सुगन्ति पथां प्रदिशन्न एहि न्वेति मध्ये ह्यजरन्नयुः॥ अपतु मृत्युं रमृतामां
 गा इव स्वतो नो॥ भयं कृणोतु स्वाहा॥ इदं वेवस्वताय॥ अथांतर्प्यः परं मृत्युरिति संक
 सु ऋषिः॥ मृत्युर्देवता त्रिष्टुप् छंदः॥ पितृकृतौ होमे विनियोगः॥ ॐ परं मृत्युं अनुपरेहि
 पथां यस्ते॥ अन्य इतरो देवयानात्॥ चक्षुष्मते शृणुवते ते ब्रवीमि मानः प्रजां॥ श्रीरिषो

य

क्ष
॥१४॥
६३

मोतवीरास्वाहा॥ इदंमृत्यवे। उदकस्पर्शनि॥ अथ लाजाहतिः अर्यमणमीत्याथर्वण
ऋषिः अग्निदेवतार्थमावनुष्टुपूच्छंदः लाजाहोमेविनियोगः ओं अर्यमणं देवकृत्या
ग्निमयं तासनो र्यमवः प्रतो मुंचतु मापतये स्वाहा॥ इदमर्यमणो इयन्नार्यूपप्रव
तइसाथर्वणः ऋषिः अग्निदेवतानुष्टुपूच्छंदः लाजाहोमेविनियोगः ओं इयन्नार्यूपप्रव
ते लाजानावपंतिका आयुधमनस्तपतिरेधंताज्ञातयो मम स्वाहा॥ इदमग्नये इमां
लाजानावपामित्याथर्वणः ऋषिः अग्निदेवतानुष्टुपूच्छंदः लाजाहोमेविनियोगः ॥ ॐ ३
इमां लाजानावपाम्यग्नौ समृद्धिं करणंतव मम तुष्टुच संवदनंतदग्निरनुमन्यतामिय
स्वाहा॥ इदमग्नये अथ वरुंकं न्यादक्षिणहस्ते सांगुष्टमुत्तानंगृह्णाति गृभ्णामित
इत्यादीनांचतुर्णायास्तवल्क्य सरद्वाजाथर्वणे प्रजापत्यः ऋषिः भगाद्यादेवतास्तत्रा
द्याणां त्रिष्टुगनुष्टुपूच्छदांसि चतुर्थं यजुः पाणिग्रहणे विनियोगः ॥ ॐ गृभ्णामिते ॥ १४ ॥

सोभगत्वायह स्तमयापत्याज्जरदृष्टिर्थासां॥ भगोर्षमासवितापुरंधिर्मह्यंतादुर्गहि
पत्याहि देवाः॥ अमोहमस्मिक्लंघोरहंपृथिवीत्वं॥ तावेहि विवहावहैसंहरेतोदधा
बुद्धे॥ प्रजान्प्रजनयावहैपुत्रांविधावहैबहून्नातेसंतुजरदृष्टयः संप्रियोरोचिस्तुमु
नस्यमानौ॥ पश्येमशरदःशतंजीवेमशरदःशतंशृणुयामशरदःशतांअथवरोवधा
दक्षिणापादंस्वहस्तेनगृहीत्वा॥ पूर्वोक्लिप्तदृषदउपकरोति॥ आरोहेममित्याथवर्णिक
षिःवधूदेवतात्रिष्टुपूछंदःअस्मारोहरणेविनियोगः॥ आरोहेममश्मानमश्मेक्वदुःस्थि
राप्तवा॥ अभितिष्ठपृतन्यतोवबाधस्यपृतनायत॥ अथागाथांगायति॥ सरस्वतीप्रेदमिति वि
श्वामित्रऋषिःसरस्वतीदेवतानुष्टुपूछंदःगनेविनियोगः॥ ओंसरस्वतीप्रेदमिवसुभगेवाजि
नीवति॥ यांत्वाविश्वस्यभूतस्यप्रजयामस्याग्रतःयस्यांभूतःसममवद्यस्यांविश्वामिदंजग
त्तामद्यगाथांगस्यामिवास्त्रीणामुत्तमंयशः॥ अथपरिक्रमतः॥ तुभ्यमग्रइत्याथवर्णिक

विः अग्निदेवतानुष्टुपूछंदः परिक्रमणो विनियोगः। तुभ्यमग्रे पर्ववतं तस्यैव हतुना सह पुनः
ति = पेंभ्यो जायां दग्नेः प्रजाया सह। एवं द्विः पदं। अथ कुमार्यभ्राता सूर्यकोणे। ओं भगाय स्वाहा॥
२१९५॥ इदं भगाय। तुच्छं चतुर्थं परिक्रमणं। ब्राह्मणान्वारब्धः। ओं प्रजापतये स्वाहा। इदं प्रजापत
ये। अथ उदीचीं दिशं कन्यायाः। पादौ सत्यपदानि परिक्रमयति। वत। एकोत्तरोत्तरमंत्रं पठ
ति। एकमुरवे विष्णुस्नानयतु। द्वे रुर्जे विष्णुस्नानयतु। त्रीणि रायस्योषाय विष्णुस्नानयतु।
चत्वारि मये भवाया विष्णुस्नानयतु। सर्वे सत्यपदा भवसमामनुव्रता भव विष्णुस्नानयतु।
उदकुंभ। दुदकमादाय वरो वधूं मूर्द्धन्यभिषिचति। आप इति प्रजापतिऋषिः आपो देवता
सुप्रतिष्ठा छं मूर्द्धाभिषेचने विनियोगः। ओं आपः शिवाः शिवतमो शांताः शांततमास्ता स्ते क
एवं तु भेषजं आपो हिष्ट्यादीनां सिंधुदीपऋषिः आपो देवता गायत्री छंदः मूर्द्धाभिषेचने वि
नियोगः। ओं आपो हिष्टामयो भुवः स्नान रुर्जे दधातनः। महेश्वराय चक्षसे। यो वः शिवतमो

रसः॥ तस्याभा जयतेतनः॥ उसतिरिव मातसैरु॥ तस्मा रंगमामवयस्यक्षयायजिन्यथ॥ आ
पाजनयथा चतः॥०॥ अथ हृदया लंभनं॥ ततो वरः वध्वा दक्षिण स्कंधे स्थोपरि हस्ते नी
त्या तस्या हृदया मलंभते॥ मम व्रत इति प्रजापति ऋषिः॥ प्रजापतिर्देवता त्रिष्टुप छंदः
हृदया मलंभते विनियोगः॥ ॐ मम व्रतैते हृदयं दधामि॥ मम नितमनु नितं ते प्र
सुममवाममेक मनायुषस्या प्रजापति ऋषिः नियुनक्तम हं॥०॥ अथ वरो वधू मन्थिमं
त्रेते पाणिभ्यां॥ सुमंगली दद्यात्वरः॥ सुमंगली रिति प्रजापति ऋषिः लिं गोक्ता
देवता त्रिष्टुप छंदः अभिमंत्रणे विनियोगः॥ ॐ सुमंगली रियं वधू र्नाम स मे त
प श्यात्॥ सौभाग्य मस्यै दद्या यथा स्तं विपरेत न प्रत्र सैमां चारादि वधू वरस्य वा
मभागे उपवेशयति॥०॥ वध्वा सीमंते वरः सिंदूरं ददाति अथ वरो वधू चर्मं न्युप
वेशयति॥ इह गावेति प्रजापति ऋषिः लिं गोक्ता देवता त्रिष्टुप छंदः चर्मं न्युपवेशने

युजेतिब्रध नमस्ते चरंतं परितस्थुषा रोचते रोचनं दिवितराणि विश्वं दशति ज्योतिरु दसि सूर्य विश्वमाभाति रोचनं ॥

विवाह

॥१६॥

विनियोगः ॥ ॐ इहा गावो निषीदंति हास्या इह पूर्वा इहो सहस्रदक्षिणायतः इह पूर्वा
निषीदतु ॥ ततः प्रागस्य पूर्ववत् ॥ वायव्यास्य नमुपविश्य ब्रह्मणं न्याय्यः ॥ अग्नयेऽग्नि
होते स्वाहा इदमग्नयेऽग्निहोते संस्तवान् प्राश्य पूर्णं वं वरुणो राण तस्य ब्रह्मणे
नंततः आचार्यं गंधं ददाति ॥ प्रक्षन्तं च यथाशक्ति सुवर्णं दिद्रव्ये ब्रह्मणे दद्यात् ॥ आ
मा वचनं कुर्यात् ॥ दिवा विवाहे सूर्यो दीक्षयति ॥ अस्तमितेषु ध्रुवो दर्शयति ॥ ध्रु
वमस्मिन् प्रजापतिऋषिः ॥ ध्रुवो देवता पंक्तिश्छंदः ध्रुवो दीक्षणे विनियोगः ॥ ॐ ध्रु
वस्य ध्रुवताय स्यामि ध्रुवैधिषोष्यामि मेवमहं वददातु चतुस्त्विति ॥ मायापस्य प्र
जावती संजीवशर्दः शतं ॥ १ ॥ ॐ तन्नक्षुरिति दध्यंगाय वरुणऋषिः सूर्यो देवता उल्लिख
ॐ ६ः सूर्यो दीक्षणे विनियोगः ॥ ॐ तन्नक्षुर्देवतितं ०२ ॥ अभिषेकं तिलैर्बु कुर्यात् ॥ प
श्चात्त दक्षिणमंत्रपाठयोः ॥ केकएवं धयोः ॥ इति विवाहकर्म पञ्चतसमाप्तः ॥